

Милош М. Ковачевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

УДК: 811.163.41'282.2(082)](049.32);
811.163.41'373(082)](049.32)
ИД БРОЈ: 195351308

Примљен: 15. август 2012.
Прихваћен: 21. октобар 2012.

„ПРЕВИРАЊА“ У СТРУКТУРИ СРПСКОГА КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

(Марине Јањић и Илијане Чутура *Просјор, време, грушиво – сусрећи у језику*, Јагодина, Педагошки факултет, 2012, 227 стр.)

Књига професорки Учитељског факултета у Врању и Факултета педагошких наука у Јагодина др Марине Јањић и др Илијане Чутура насловљена *Просјор, време, грушиво – сусрећи у језику* настала је, како се и у њеном предговору наводи, у оквиру актуелног пројекта 178014 „Динамика структура савременог српског језика“, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије. А управо назив самога пројекта – *Динамика стуркџура савременој српској језика* – најбоље одражава идејну, тематску и методолошку бит ове књиге. Прије свега зато што се књига у свим својим поглављима, а њих је тринаест, бави «превирањима» у структури савременог српског језика. Она управо одражава динамику језичких процеса савременог српског језика у његовим различитим реализацијама.

А када се крене од међуодноса мисаоних и језичких категорија, општепознато је да је примарна, основна, примитивна категорија управо место, из кога се изводи време као «динамичка локалност». Место и време партиципирају на различите начине у свим другим како мисаоним тако и језичким категоријама. А то се посебно одражава у језику, у анализи било ког његовог нивоа, или било ког аспекта његовог испољавања. А *просјор* и *време* чине једну од суштинских «вертикала» ове књиге. Та просторно-временска интерференција у књизи се очитује на двама плановима, двама принципима. Прво, као потврда принципа хумболтовске «унутрашње форме», и друго као потврда принципа «реверзибилности семантичких процеса». Први се принцип, као принцип «језичког памћења», као принцип палимпсестности, доказује у прва два рада, прва два поглавља ове књиге, од којих први носи наслов „*Границе нашеј језика су іранице нашеј свејџа*“ – на изабраним іримејрима српске мџџолошке ономасџџике, а други *Турџизми у српском језику*. У првом се веза између језика, културе и идентитета

српског народа успоставља анализом митолошког система наших предака, кроз језичку терминологију «причу» о словенским боговима укрштену са терминологијом из области ономастике (антропониме, тј. имена божанстава, орониме, топониме, хидрониме) са обичајима, веровањима, природним појавама, хришћанством, нашом народном књижевности. Тај је рад понајбоља потврда «унутрашњој форми» језика као вертикалној семантичкој ирадијацији. Други пак рад, рад о турцизмима, такође показује дијахронијско-синхронијску међуусловљеност, одагнавајући тако на најбољи начин оштар структуралистички методолошки рез између синхроније и дијахроније. Јер актуелну синхронијску структуру није могуће расветлити без увида у дијахронију, у јучерашње стање српскога језика, али сад више не само системсколингвистичко него и социолингвистичко. Вањски су друштвени разлози условили унутрашње системске да дође до различитих типова интеграције турцизама у лексичко-граматичку структуру српскога језика, а управо је с типом интеграције повезан и начин адаптације турцизама у српскоме језику: компромисна трансморфемизација, потпуна трансморфемизација и семантичка адаптација. Та три типа адаптације потпуно разјашњење не добијају, нити га могу добити из структуре актуелнога српскога језика (мада она мора бити емпиријско полазиште) нити на основу чистих лингвистичких критеријума. Они критеријуму простора и времена као равноправан придружују и критеријум друштва, будући да је језик комуникативно «оруђе» одређене друштвене заједнице, која не постоји изоловано и који у њој не постоји као изоловани ентитет.

Други методолошки аспект реализације просторно-временске категоријалности, што се може назвати «реверзибилност семантичких процеса», актуелизују такође два рада, поглавља из ове књиге: 1. *Ујошреба прилошких израза са именицом „место“ у пренесеном значењу* и 2. *Спашичка просторна локализација у изразима са пренесеним значењем*. Та два рада на најбољи начин показују реверзибилност процеса усложњавања категорије. Наиме, локална као основна категорија партиципирала је у свим мисаоним и језичким сложенијим категоријама, посебно језичким у којима је процес контекстуализације истовремено значио процес разградње простије и изградње сложеније језичке категорије. Да и прилошки изрази као продукт најновијег развоја језика, због потреба попуњавања празних места у систему, и семантичких категоријалних утаначења, такође могу постати основ метафоризације као својеврсног семантичког усложњавања управо се показује у овим двама радовима. Зато су ти радови с теоријско-методолошког становишта заправо комплементарни радовима који одражавају семантичку вертикалу кроз «унутрашњу форму» језика.

У наведена четири рада компонента простора и/или времена тако је и теоријски и емпиријски била суперординирана трећој насловној компо-

ненти – компоненти *друштва*. А компонента се друштва јавља стожерном компонентом бар седам, ако не и свих девет преосталих радова, поглавља: 1. *Говор младих Врањанаца: од дијалектизама до англицизама*; 2. *Дискурс младих на дијалекатском подручју: урбани дијалекат као резултат језичке хибридизације*; 3. *Језичка акултурација и интерференције у говору средњошколаца – на примеру рецејције нових англицизама*; 4. *(Англо)српски књижевни језик у ојледалу популарних женских часописа*; 5. *Функционално стилска померања у илустрираним женским часописима*; 6. *Русија и Србија: у Европској унији или ван ње? – метафоризацијом до концепције стварности*; 7. *Језик фејсбука – нови идентитет глобалистичких комуникација*. Тих седам радова на најбољи начин одражавају међузависност језика и друштва, односно место језика зависно од карактера самога друштва. Будући да ниједно друштво није идиоматски језички хомогено, него одражава најмање трипартитни међуоднос *дијалекта*, *стандарда* и *суистандарда*, и пошто ниједно друштво није изоловано него је укључено у међународне релације, ни један језички идиом датог друштва не може «живети» изоловано од других идиома, нити и један стандардни језик као комуникацијско оруђе у једном друштву може остати имун на утицаје других језика. И управо то и јесу социолингвистичке или доминантно социолингвистичке теме којима се бави седам наведених радова у овој књизи Марине Јањић и Илијане Чутура. Тако ћемо, у продубљеној анализи, сазнати да говор младих Врањанаца заправо представља хибридизацију дијалекатског и глобалног англицистичког, као својеврстан «језички полисистем супстандардног и интернационалног», у коме изостаје карика стандардног. Или ћемо пак у жаргонском «дискурсу младих на дијалекатском подручју» препознати јаку а разноврсну метафоризацију, чије су главне «мотивационе» карактеристике: *хороризација*, *хејоративизација*, *банализација*, *поларизација вредности*, и њихова *полифункционалност*. Ови радови у ствари показују како се с променама и диференцијацијама у друштву врше и промене и диференцијације у самоме језику. Тако процесу економске глобализације с једне стране одговара процес језичке глобализације с друге стране, који се најчешће уочава кроз велики утицај енглеског језика на структуру матерњег језика, овде српског. То се нпр. посебно види у процесу језичке акултурације као «губљења или деградације културних вредности које карактеришу примарну (националну) културу једног народа», што се посебно огледа у броју англицизама преузетих у српском језику, а можда још више у стварању тзв. англосрпског језика. Посебности савременог друштва, међу којима и истицање питања родне равноправности, проблема језика интернета, комуникације на фејсбуку, све су то теме у којима друштвени чиниоци условљавају «превирање» као темељну одлику динамике језичких структура савременог српског језика, односно идиома српскога језика.

Ако су сви претходни радови у центру пажње имали комуникативну функцију језика, без обзира о којем језичком идиому, подстилу или жанру је говорено, онда два последња рада у први план стављају поетску функцију језика. То су радови посвећени језичко-стилској анализи романа «Чварчић» савременог српског писца Милисава Савића: 1. *Тајна у роману Чварчић Милисава Савића – идентитетски ликова, нарајора и аујора*; 2. *Лингвистичке „шеме“ у роману Чварчић Милисава Савића*. Пошто је језичка проблематика или видови испољавања језика једна од основних тема датог романа, језичкостилске анализе овога романа представљају својеврсну инаугурацију «метапоетске» анализе језика.

И управо та условно названа «метапоетска» анализа упућује на још једну битну особину целе књиге, свих њених делова. Књига чини сретан и спретан споје теорије и емпирије. Нити се у њој излаже «сува» теорија, нити у њој има радова који су чиста «емпирија», тј. само попис и опис грађе. У свим радовима у књизи успостављена је толико пожељна хармонија теоријског и дескриптивног. Теоријске поставке служе као подлога за критеријалну анализу емпиријских чињеница. У највећем броју радова теоријско-емпиријски суоднос заправо потврђује дедуктивно научно методолошко начело. Ауторке нигде нису изневериле теоријске постулате своје анализе, нигде нису бежале од трагања за додатним критеријумима да би анализа била комплетнија и свестраније.

У закључку треба рећи да књигу др Марине Јањић и др Илијане Чутура *Просјор, време, друштво – сусрећи у језику* карактеришу све битне одлике добро написаних научних књига: актуелност тема, разноврсност приступа, добра кореспонденција са свом релевантном литературом, богат корпус анализе, и одлична хармонизација теоријског и интерпретативног.

Због свега се књига др Марине Јањић и др Илијане Чутура *Просјор, време, друштво – сусрећи у језику* препоручује читаоцима као не само добро научно изведена, него и врло актуелна и садашњем друштвено-језичком тренутку врло потребна.